

РЕЦЕНЗИЯ

ОТ ДОЦ. ДФН ДИМИТЪР ВЛАДИМИРОВ МИРЧЕВ

ЗА ДИСЕРТАЦИЯТА НА ДЕЯН ПЛАМЕНОВ ПЕНЧЕВ

НА ТЕМА „ПОЗНАНИЕ И ДЕЙСТВИТЕЛНОСТ – ОНТОЛОГИЧЕСКИ
ИДЕИ НА ВЛАДИМИР СОЛОВЬОВ И РУДОЛФ ЩАЙНЕР И ТЯХНОТО
ПРИСЪСТВИЕ В СЪВРЕМЕННАТА НАУКА И КУЛТУРА“

ЗА ПРИСЪЖДАНЕ НА ОБРАЗОВАТЕЛНАТА И НАУЧНА СТЕПЕН
„ДОКТОР“

С НАУЧЕН РЪКОВОДИТЕЛ ДОЦ. Д-Р АСЕН ДИМИТРОВ

Дисертацията съдържа шест части, увод и заключение, както и списък на литературата на български, руски, английски и немски езици – общо 133 заглавия. Посочени са и няколко интернет извора.

В увода коректно са формулирани целта, обектът, основните изследователски тези и подходът на изследването. Методологическият модел последователно определя компаративния анализ по темата. Съдържателно са обособени основните ключови понятия във философията на Владимир Соловьов и антропософията на Рудолф Щайнер. Деян Пенчев е подходил ерудирано към творчеството им и разсъждава от собствена изследователска позиция. (стр. 6 и сл.) Очевидно е познаването на главните съчинения на двамата мислители, което позволява на дисертанта да навлезе в дълбочина на своето изследване.

Първата част е тематизирана по отношение на онтологическите идеи на Владимир Соловьов и Рудолф Щайнер.

Глава първа е за водещото понятие *развитие*, което лежи в основанията на онтологията на Соловьов и Щайнер. Изведен е изводът, че развитието присъства като основополагащ фактор в онтологическите разбирания на двамата, като това не е нещо външно, а иманентно влияе на човешкия духовен свят. (стр. 17) Дисертантът цитира от Соловьов „Философски начала на цялостното знание“: „Развитието е такава поредица иманентни изменения на органичното същество, която тръгва от определено начало и е насочена към някаква определена цел“ . Оттук е формулиран законът за развитието, обхващащ началното положение, от което започва развитието, фазите, през които минава и последното

състояние, в което те достигат своята цел, с което е извървян и пътят на самото развитие. (стр. 11) При Щайнер еволюцията обхваща всеки тип развитие. Деян Пенчев се позовава на лекцията му „Еволюция, инволюция и творение от нищо“.

Втората глава е за свободната теософия на Соловьев и антропософията на Щайнер. Обособени и анализирани са свободната теософия, свободната теургия и свободната теокрация, свързани със специфичното разбиране на Соловьев за философията. Бих препоръчал на дисертанта по-категорично да разсъждава в посоката, че основание на религиозната онтология на Соловьев е единство на всичко, което означава единяване на Бог, всемира и света, на божественото и на човешкото битие. Тази идея се съдържа в положителното всеединство, поради което Бог, бидейки единен, включва всичко в себе си, и като безусловно и самостоятелно и единно същество заедно с това е и произвеждащо първоначало на всичко друго. Необходимо е в позицията си Деян Пенчев да има предвид, че при Соловьев за действително в онтологията на всеединството се признава не едно или друго битие, не един или друг предмет сам по себе си, а онова, на което това битие принадлежи, онзи субект, към който се отнасят дадените предмети. Тогава ще приложим не постулати, а доказателства, че в идеята за субекта на битието (на абсолютно биващото), което не е съотносимо с каквито и да било форми на битието, Соловьев вижда принципната разлика на собствената си положителна диалектика спрямо диалектичката традиция на европейския рационализъм, както и онова, което я различава от всякакви типове пантеизъм: Бог като абсолютен субект на битието, е Творец и Вседържец на всемира и на света, неделимо свързан с творението си, без никога изцяло да съвпада и се слива с него.

Задължителна според мен е в дисертацията да се осъществява тезата – ако в онтологията си Соловьев различава три вида битие (на явленията, на света на идеите и абсолютно битие), в неговата гносеология съответно са открити три основни вида познание (емпирично, разумно и мистическо). Онтологизмът на философията на Соловьев се проявява при определянето на основната задача на познанието, която е в пренасянето на центъра на човешкото битие от неговата природа в абсолютно трансцендентния свят, тоест при „пренасянето“ особена е ролята на мистическия, или религиозен опит. Владимир Соловьев твърди, че в основата на истинното знание е мистическото или религиозното възприемане, от което логическото ни мислене получава безусловната си разумност, а нашият опит – значението на безусловна реалност. В

заклучение философски ум за Соловьев е този, който не се задоволява дори и с най-твърдата, но безотговорна увереност в истината, а възприема само достоверната истина, която отговаря на всички въпроси на мисленето.

Втората ми бележка към дисертанта е свързана с естетическите възгледи на руския философ, които са неотделима част от метафизиката му и в съществена степен се определят от идеята за Богочовешко преобразуване на действителността. В статията си „Красотата в природата“, чийто епиграф заимства от Фьодор Достоевски – *красотата ще спаси света* – Соловьев утвърждава реалността на естетическото начало вече в природния космически процес, говори за *сложното и великолепно тяло на нашата вселена*. В този смисъл цел на изкуството е не повторението, а продължаването на онова художествено дело, което е започнато от природата. Соловьев определя висшата, теургическа задача на художника като общуване с висшия свят чрез вътрешна творческа дейност.

По-подробно Деян Пенчев разсъждава за особеностите на познанието в третата глава. (стр. 27 и сл.) Правилна е констатацията, че Соловьев обособява научното, рационалното и мистическото познание по отношение на свободната теософия. Трябва да имаме предвид и факта, че руският философ притежава собствен, духовен философски опит. Това влияе на дълбинния характер на неговото учение и на оригиналността му.

Втората част от дисертацията е за онтологическото познание на Абсолютното. Фактически това е интелектуалния център на изследването на колегата Пенчев.

Философът Владимир Соловьев достатъчно точно е излагал своята представа за всемира и света, тъй като е прилагал схема от три части: Бог е вечен, материята е крайна, човек е безкраен – съществува не само след смъртта, но и до раждането. Философът на доказва това, за него то е аксиома, догма на личната му вяра и опит. Затова е и първият руски религиозен философ на своето време, който е вярвал и е преживявал, а не само е изследвал чужди преживявания и вярвания. Соловьев прилага разнообразни класификации, за да изрази главното, но при всяка класификация тези три начала са живи и взаимодействащи помежду си, както и въздействащи на човека. Бог е безусловен и висш, това обаче е такова Висше, което не само съзерцава човека отгоре, но и го призовава към Себе си, и се спуска към него. В „Писма“ (публикувани във II том от Събраните съчинения, стр. 98) отбелязва: „Това е Божественото начало у човека, което прави човека повече от човек.“ Докато природното и

материалното – съобразно принципа на симетрията – превръщат човека в по-малко човек.

Владимир Соловьев изисква много, Бог не е просто Бог, Бог е *идеал*, задача за човека, докато материята е *средството* за осъществяването на тази задача. В този контекст Деян Пенчев разглежда категориите на Абсолюта. (стр. 63 и сл.)

Владимир Соловьев е предпочитал да систематизира всичко съществуващо според триадата „истина-благо-красота“. Че Бог е Истина и че творението е добро, е разбираемо. Но човек е красив и то не просто е красив, а само човекът прави красив материалния свят. Нечовешкото в човешката история често пъти е благо като закон, порядък, безопасност. Но това все пак е крайно, не е човешка красота и не е Божия истина. Владимир Соловьев е първият философ от Сребърния век със своя оптимистичен възглед за човека. Понякога почти законодателства: „Човек съществува достойно, когато подчинява живота и делата си на нравствения закон и ги насочва към безусловно нравствени цели“ (вж. „Нравственият въпрос в Русия“, том V, стр. 3.)

Човешката природа изглежда динамична: настоящото равнище на човешките способности не е крайна граница, то може да бъде преодоляно. Това добре е разбрал колежата Пенчев, когато разсъждава за смисъла на философската антропологията на Соловьев. Само човешката природа е динамичната, а цялото на природния свят предизвиква незабавно динамичен творчески процес, който се стреми да реализира Божествената идея във всемира. В този процес човекът притежава ролята на посредник между природния и Божествения свят. Крайната задача на Богочовечеството е не да напусне несъвършения материален свят, а да реализира тук и сега безкрайното съвършенство, да помири двете различни измерения на реалността в една цялост.

Необходимо е темата за Богочовечеството да бъде развита по-подробно в дисертацията. Така ще бъде осъществена връзката със софиологията, една от водещите идеи във философията в Русия от втората половина на XIX век. Синтезирано, бих препоръчал на дисертанта следното. Първоначално идеята за Богочовечество е била развита с метафизически аргументи, а не теологически предположения. В същото време тази идея е била формирана и под влиянието на християнския канон, доколкото може да се интерпретира като въплътяване на Логоса и единяването на човешката и Божествената природа в Христос. В „Лекции за Богочовечеството“ задачата на Христос се разпростира върху цялото

човечество. Библейската основа на тази идея е, че съвършенството на Бог трябва да бъде отразено в съвършенството на неговите хора. В този смисъл Богочовечеството включва както трансценденталния християнски идеал, така и реализирането на земния идеал за баланса и хармонията на всички човешки способности. Сърцевината на Богочовечеството е съкровената връзка (всеединство) между човешката природа и Божественото.

Част трета от дисертацията е за чувството за срам и темата за войната, свързани с познанието на действителността. Основното съчинение на Соловьев, посветено на чувството за срам, жалост и благоговение, е „Оправдание на Доброто“. (стр. 88 и сл.) Нравствено-метафизическото основание на истинното, съпричастно на Бог съществуване е темата на този трактат. В него най-пълно е представена доктрината на философа за всеединството и за цялостното знание, намерила творческо пресъздаване в учението за Всемирната Душа – Софйя. Средоточието на естетическото учение на Соловьев е прозрението му на художник, съобразно истината за мирозданието, тоест за религиозното откровение. В края на живота си, във време на нова бурна и революционно наситена епоха, която очевидно е била предчувствана, принципно оптимистичният светоглед на Владимир Соловьев придобива тревожен характер. Той е предчувствал грандиозната социална катастрофа и отражението ѝ намира израз в драматичните му диалози „Три разговора за войната, прогреса и края на световната история; с приложение – Повест за Антихриста“ (1899-1900 г.) в късната му есеистика и в изследването „Жизнената драма на Платон“ (1898 г.).

Четвъртата част от дисертацията е за познанието и действителността при Щайнер. Дисертантът се позовава на три негови съчинения: „Основни линии на една теория на познанието в светогледа на Гьоте“, „Истина и наука“, „Философия на свободата“. Деян Пенчев проследява движението на мисълта на антропософа, който се е занимавал с философски теми на съвременното си. Подробно са представени фундаментът на мисленето, непосредствено даденото и интелектуалното съзерцание и темата за свободата. (стр. 101 и сл.)

В петата част са формулирани онтологически идеи на Щайнер в съвременната наука и култура. Бележката ми е, че в този раздел е прекалено да се търси връзка с влиянието на антропософията и програмите на космическата агенция НАСА за живот на Марс. Все пак темата на дисертацията е сравнителен анализ по онтология между философа Соловьев и Щайнер. Скокът към престижните занимания на Джеймс

Лавлок и научните търсения от преди години не е подходящ. Според мен е излишна и темата за биодинамичното земеделие и философските му основи. На мястото на тези ориентири би било подходящо дисертантът да разгледа темата за образованието и просветата, която самият Щайнер определя в автобиографията си за значима.

Добро впечатление предизвиква позоваването в шеста част на книгата на Евгения Гурвич за Соловьев и Щайнер. Също е находка отбелязването, че Щайнер е един от първите западни мислители, който говори в лекциите си от 1909 година за Владимир Соловьев. Щайнер включва преводи от Соловьев на немски език, като „Лекции за Богочовечеството“.

В заключението на дисертацията са изведени главните изводи от компаративния анализ между творчеството на философа Владимир Соловьев и антропософа Рудолф Щайнер.

Един въпрос към Деян Пенчев. Как разбирате ключовият термин „всеединство“ в отношение към Душата на Всемира и по-общо към софиологията? Интересува ме не толкова интерпретацията, а вашата изследователската позиция.

Като цяло представеният текст е интелигентно написан. Дисертантът понякога се движи „на ръба“ на темата, но това е по-скоро предимство, отколкото недостатък. По принцип един сравнителен анализ на толкова сложни и извисени мислители предполага поемането на такъв риск.

Авторефератът е съставен по академичните изисквания, приносните моменти са посочени точно, темата е защитима и доказва качествата на изследването на колежата.

В заключение предлагам на членовете на уважаваното научно жури да оценят по достойнство дисертацията и да присъдят на Деян Пламенов Пенчев образователната и научна степен „доктор“.

Доц. дфн Димитър Мирчев

/.....

13.05.2016, София